

A cigányság helyzete az oktatásban - Reménysugár Csepelen

SMD 189

Tartalom:

Bevezetés

I. Családi háttér

- 1.1 Családi szocializáció
- 1.2 Nyelvi hátrány
- 1.3 Óvodai nevelés
- 1.4 Lakásviszonyok
- 1.5 Foglalkoztatottság és a szülők anyagi helyzete

II. Szegregáció az oktatásban

- 2.1 Iskolarendszeren belüli szegregáció
- 2.2 Iskolán belüli szegregáció
- 2.3 Eltérések a különböző iskolatípusok között
- 2.4 A cigány tanulók általános iskolai eredményei
- 2.5 A cigány gyermekek továbbtanulási lehetőségei
- 2.6 A továbbtanulás ökonómiai modellje

III. Pozitív példa Csepelen: A Kovács Zoltán Alapítványi Óvoda

- 3.1 Interjú Debre Istvánnéval
- 3.2 A nem cigány szülők véleménye az óvodáról
- 3.3 Interjú Tóth Jánossal
- 3.4 Összefoglalás

IV. Konklúzió

Irodalomjegyzék

Bevezetés

Dolgozatom első részében a magyarországi cigányság oktatási helyzetéről írok, majd az iskolai kudarcok mögött meghúzódó lehetséges okokat veszem sorra. A cigány kisebbség oktatásbeli sikertelenségének számos oka van, amelyek egymást generálják. Igyekeztem kerülni az egysíkú értelmezési modellek használatát, mivel egy összetett problémáról van szó.

A lehetséges okokat két csoportra osztottam: a családi háttérre és az iskolai szegregációra. A családi háttérben belül a családi szocializációt, a nyelvi hátrányt, lakásviszonyokat, a roma gyermekek szüleinek foglalkoztatottságát vizsgálom. Az iskolai szegregációt is több alfejezetre bontom. A dolgozatom harmadik részében a problémát kerületi szinten vizsgálom tovább, a csepeli Kovács Zoltán Alapítványi cigány óvodának bemutatásával. Itt két interjú és egy rövidebb riportot felhasználva elemzem, majd foglalom össze a megszerzett tapasztalatokat.

Első nekifutásként nem gondoltam volna, hogy ennyire nagy fába sikerült vágni a fejszém. Úgy véltem könnyű dolgom lesz, hiszen tavaly már foglalkoztam a témával. Amikor elkezdtem írni, gyorsan rá kellett ébrednem, milyen bonyolult feladat erről a témáról átfogó, objektív képet nyújtani anélkül, hogy ne vesszek el a részletekben, és csak az általam fontosnak tartott részeket emeljem ki.

Hazánkban a szegregált oktatás gyakorlata több mint negyven éves múltra tekint vissza. Ennek egy 1961-es párthatározat volt az elindítója, amely után kezdték a cigány tanulókat úgynevezett felzárkóztató osztályokba (homogén cigány osztályokba) áthelyezni. Az egyébként jó szándékú határozat, majd későbbi 1962-es művelődésügyi miniszteri rendelet (Kemény [2007]) indította el a roma gyerekek iskolai elkülönülését. A különböző településeken sorra hozták létre a külön cigány osztályokat. A szegregáció azóta is tart, sőt a rendszerváltás után még tovább erősödött. Nagyon sok gyerek jár felzárkóztató osztályba és összlétszámukhoz képest, nagy százalékban járnak eltérő tantervű, speciális iskolákba. Az ilyen homogén osztályokba járó cigány tanulók a normál iskoláinál alacsonyabb szintű oktatásban részesülnek, ahonnan a „visszaintegrálódás” szinte lehetetlen.

Mindemellett a rossz szociális helyzet, a szegénység, a kulturális másságból adódó problémák csak még jobban megnehezítik a gyerekek a továbbtanulási esélyeit.

Ezt a több mint negyven éves gyakorlatot meg kell változtatni, hogy a felnövekvő cigány tanulók valóban egyenlő eséllyel vehessenek részt az oktatásban, s később a munkaerő-piaci versenyben. A Kovács Zoltán Alapítványi Óvoda, mint fény az éjszakában lebegett előttem megoldásként. Ez az intézmény az országban egyedülálló módon segíti a cigány gyermekeket. Nemcsak felkészíti őket az iskolára, hanem a tanulmányaikat már megkezdett kis diákok délutánonként visszajárnak korrepetálásra.

Módszertan

A cigányság iskoláztatásának kérdése többféleképp értelmezhető, felfogható emberi jogi kérdésnek, pedagógiai kérdésnek, mindkét részről empátiára van szükség (Kovalcsik [1998].). A primer kutatás során felhasznált legtöbb forrást közvetlenül a rendszerváltás utáni periódusban találtam, ezért sok esetben a '90-es évek adataival dolgoztam, alapvetően Babusik Ferenc: „A romák esélyei Magyarországon” című könyvének különböző fejezeteiből, illetve a Kertesi – Kézdi: „A roma fiatalok továbbtanulása” című tanulmányból. Ugyanakkor igyekeztem az aktualitást is szem előtt tartani, felhasználva többek közt a kisebbségi ombudsman tavalyi jelentését.

Először magát a cigányság fogalmának különböző szerzők általi definiálását és az akörüli problémákat mutatom be. Majd primer kutatást végezve bemutatom a hazai cigányság iskolai teljesítményét (1970 és '90 között), igyekszem feltérképezni a cigány tanulók általános iskolai kudarcai mögött húzódó okokat. Beszámolok arról, hogy a roma tanulók tanulmányi sikertelenségének milyen lehetséges következményei voltak a '90-es években, és ez mennyit változott a 20 év alatt. Beszélek a külső- és belső szegregáció problematikájáról, a negatív előítéletek hatásairól, majd végül a felkínált megoldásokat vizsgálom meg. Szekunder kutatásként két mélyinterjút és egy rövid riportot készítek a csepeli szakemberekkel, illetve a kerületi cigány óvodába járó gyermekek szüleinek egy részével.

A cigány kisebbség iskolai kudarcának több oka van, amelyek egymást generálják. Túlzás lenne azt mondani, hogy a különböző oktatáspolitikák kudarcát egyedül a korábbi kormányok számlájára írhatjuk, mivel magát az oktatást önmagában nem elég kezelni. A romák felemelkedésének elősegítéséhez a gazdasági háttér, az egészségügy, a roma értelmiségi réteg

kiszélesítése és egyéb tényezők együttes kezelése szükséges. Az MTA 2009-es konferenciáján számos hazai szociológus és tudós is ezen a véleményen volt, hogy nem elég tehát mindent az oktatásra feltenni. „A cigányság problémája túl nagy ahhoz, hogy azt a politikusokra bizzuk” – a foglalkoztatást és az oktatást tartja a magyar cigányság felemelése szempontjából a legfontosabbnak az MTA elnöke. Pálincás József a cigányság felemelkedését látja a mai magyar társadalom igazi nagy problémájának.

Gazsó Ferenc szociológus szerint ez csak az egész társadalom átalakulása révén valósulhat meg, rendszerkorrekcióra van szükség, mert a jelenlegi struktúra konzerválja a rossz helyzetet, ezért nincs esély a felemelkedésre. Széles Gábor a munkahelyteremtés és az oktatás mellett felhívta a figyelmet arra, hogy a cigányság polgárosodásának szempontjából a kultúrának és a cigány szellemi elit kialakulásának is döntő jelentősége van. Radó Péter oktatáskutató így ír a problémáról: „minden közoktatási rendszer sikerességének legfontosabb indikátora, hogy mennyire képes tanulási sikerhez juttatni hátrányos helyzetű kisebbségeit: eltérő vallású és alacsony szociális státuszú bevándorlókat, marginalizálódott nyelvi kisebbségeket vagy romákat. A különböző bevándorló vagy évszázadok óta az országban élő kisebbségek integrációja természetesen nem csupán oktatási probléma, sőt, az oktatás integrációs potenciáljával kapcsolatos várakozások általában erősen eltúlzottak. Ennek ellenére elvárható, hogy az oktatás kihasználja azt a mozgásteret, amire elvileg képes”.

A dolgozatban felhasznált néhány fogalom tisztázása:

Esszémben a cigány és roma kifejezéseket szinonimaként használtam, a hazai roma kisebbség értelmében.

Diszkrimináció: „Minden olyan megkülönböztetés, kizárás vagy kedvezményezés, amely megszünteti, vagy rontja az esélyegyenlőséget, illetve sérti a bánásmód egyenlőségének elvét.” (Szociális Gondozó- Szakmai Fogalomtár - Internet)

Előítélet: „Az emberek egész csoportjaira érvényesnek vélt ítélet, mely rosszat, vagy jót feltételez másokról elegendő tapasztalati bizonyítékok nélkül. Az előítélet a másokról szóló hiányos tényeken alapul. Az előítélet sztereotípiákon alapuló, személyes viszonyulást kifejező magatartás. Azaz az előítélet egy másik személyt érintő sajátos elfogadó vagy tagadó attitűdként írhatjuk le, melyet az határoz meg, hogy az adott személy emberek egy meghatározott csoportjához tartozik. Az előítélet lehet pozitív vagy negatív. Leggyakrabban

etnikai, kisebbségi csoportokkal szembeni negatív megítéléssel kapcsolatban használják a fogalmat.” (Szociális Gondozó- Szakmai Fogalomtár - Internet)

Empátia: „A mások helyzetébe, lelkiállapotába való beleélés képessége. Az ifjúságisegítő egyik kulcsfontosságú képessége.” (Szociális Gondozó- Szakmai Fogalomtár - Internet)

Szegregáció: „Egy csoport elkülönítése (szegregációja) – vagy elszigetelődése (izolációja) társadalmi szankciók, törvények és társak nyomása vagy preferenciák által. Kikényszerített szegregációról akkor beszélünk, amikor az általában a domináns csoport által hozott jogi, politikai vagy normatív kívánalmakat kényszerítenek egy kevesebb hatalommal bíró csoport tagjaira” (Gosztonyi-Pik in. Apró [2002] 8. old.).

Sztereotípiá: „Görög eredetű szó. A sztereotípiák szélsőségesen leegyszerűsített és széles körben elterjedt megfigyelések valamely közösség tagjairól. Vagy pozitívak, vagy negatívak, vagy akár semlegesek is lehetnek. Közös vonásuk, hogy ellenállóak a tapasztalattal szemben és nem vesznek tudomást egyéni különbségekről. A sztereotípiák általában más etnikai csoportokra vagy pedig nemzetekre vonatkoznak, például, hogy az olaszok beszédesek, a németek pontosak, de minden egyes közösségnek vannak ilyesféle leegyszerűsített eszméi saját magáról is.” (Társadalomtudomány szótár- Internet)

A cigányság definiálásának problémaköre

„Csongor Anna szerint a cigányságot szokás etnikumnak, nemzetiségnek, önálló kulturális identitással rendelkező etnoszociális társadalmi alakzatnak, peremhelyzetbe szorult, kultúrával nem rendelkező szociális rétegnek tekinteni” (Csongor-Szuhay [1992].). A Ladányi-Szelényi szerzőpáros azonban úgy véli, hogy lehetetlen eldönteni melyik definíció a legjobb, mert- „amikor kiválasztjuk az igazit, egyben politikai-ideológiai ítéletet is alkotunk” (Babusik [2002].). Ugyanakkor egy kutatás elindításakor, programok, törvényjavaslatok kidolgozásakor szükséges döntést hozni.

A különböző kutatásokban szereplő cigányság definíciók nem egységesek, ezt a problémát jól szemléltetik a hazai roma népesség arányának becslésére tett kísérletek adatainak eltérései. Az 1997-98-ban Szelényi-Vitányi illetve Havas-Kertesi-Kemény szerzőcsoportok közt lezajlott cigány-definíciós vita érdekesebb mozzanata a „jómódú cigány” kérdése. Szelényi és Vitányi szerint: „a legsikeresebben asszimilálódott cigányokat és a nem cigány életmódot élő

fél-cigányokat a többségi társadalmak gyakran nem tekintik cigánynak” (Szelényi-Vitányi, 1997). Ezzel szemben Keményék szerint: „a társadalmi státusz és vele az integráció jellegének megváltozása nem von kvázi automatikusan vagy nagyon erős tendenciaként érvényesülő módon etnikai átminősítést maga után” (Havas-Kemény-Kertesi [1998].). Forray R. Katalin Szelényiékkel szemben inkább a kutatások nézőpontját kritizálja: azokat, amelyek a cigányságot, a szegénység szubkultúráját hordozó életformacsoportként határozzák meg. Az egyoldalú szociológiai látáspont, amely szerint a romák életét a hiány és megfosztottság állapota jellemzi és életstratégiáik csupán a másnapi túlélésre irányulnak, az alábbi problémákkal küzd:

1. mivel a cigányságot homogén gazdasági csoportként jellemzi, figyelmen kívül hagyja az etnicitást
2. érdeklődési körén kívül esnek azok az életformák és életmódok, amelyek a szegénységi küszöb felett élő romák sajátosságai
3. azt sugallja, hogy a romák számára az asszimiláción kívül nincs más út (Forray-Hegedűs, 1995 alapján)

Az etnicitással ugyancsak felmerülnek problémák. Nyelvi- és kulturális szempontból a cigányság nem homogén: az 1971-es reprezentatív becslés, úgy ítéli meg, hogy a romák 70%-a magyar, 20%-a cigány, 7-8%-a pedig román, azaz beás anyanyelvű. A csoportok közti viszonyok Szelényi szerint tökéletesen leképeződnek az endogámia merev alkalmazásával. Ritkább ugyanis a cigányság etnikai csoportjai közti házasság, mint bármelyik cigány és nem cigány csoport közötti (Babusik [2002].).

Az etnicitás túlhangsúlyozása is problémát okozhat:

1. Veszélye, hogy a globális társadalmi összefüggéseket az etnikumok belső, kulturális életviszonyaival helyettesíti, így felerősíti az etnocentrizmust és az etnikai alapú feszültségeket
2. Figyelmen kívül hagyja a szociokulturális életviszonyokat és a társadalom hatalmi struktúráit, így a cigány egyén kizárólag a hagyományos kultúra képviselőjeként jelenik meg (és ez megakadályozhatja a népcsoport modernizálódását)

3. Felmerül a hiperkulturalizmus lehetősége (ami azt jelenti, hogy kulturális jelenséggként értelmezzük eseti, illetve társadalmilag káros magatartásformákat: lásd cigánybűnözés fogalma (Forray [1998].))

Összességében levonható az a konklúzió, hogy egy olyan cigányság-definícióra volna szükség, amely egyaránt számol a romák hátrányos társadalmi-gazdasági helyzetével, ugyanakkor az etnicitást sem hagyja figyelmen kívül. A cigányság meghatározásakor, illetve a cigány tanulók számára kidolgozott oktatási programok értékelésekor tehát a fent említett nézőpontokat egyaránt figyelembe kell vennünk és egyiket sem szabad eltúloznunk a többi kárára. Míg Apró meghatározása szerint cigány az, akit a többségi társadalom annak tart (Apró [2002].), Fiáth Titanilla, Loss Sándor és Csorba József szerint szükség volna olyan kutatásokra is, amelyben az etnikai hovatartozás eldöntésének az a koncepciója, hogy cigány az, akit a cigányok annak tartanak (Babusik [2002].).

I. Családi háttér

Ahhoz, hogy jobban megértsük a cigány gyermekek iskolai problémát, meg kell ismerjünk családi hátterüket, illetve azon körülmények összességét, melyek a tanulásban hátráltatják, akadályozzák őket. Amennyiben a roma gyerekek hátránnyal indulnak az általános iskolába, melyek ezek?

1.1 Családi szocializáció

A családi szocializáció nem más, mint a gyerekek bevezetése a család kultúrájába, amely a család tapasztalatait, viselkedési-, érték- és normarendszerét foglalja magában. Az érték- és normarendszer a családi kultúra ritkán változó, állandó része. A hazai iskolai értékrendszer az esetek többségében jelentősen eltér a cigány családok értékrendszerétől (dr. Balla [1995].).

Forray R. Katalin és Hegedűs T. András oláh cigány közösségekben végzett tanulmányai alapján megállapították, hogy a vizsgált roma családok *időkezelése* eltér a nem romákétól. Nincs szigorú napirend, az étkezés, pihenés, alvás illetve munka ideje az egyéni igényekhez

igazodik. Az időháztartás strukturátlansága óriási probléma, amikor az időfogalommal alig rendelkező gyerekeknek az iskolakezdés és a tanórák kötött rendjéhez kell igazodniuk. A roma családokban a gyerekeket az esetek túlnyomó részében semmire nem kényszerítik, vagy semmire nem mondanak nemet (főleg a fiúknál) - így nem alakul ki a *késleltetés* és az *önkontroll* képessége, ami a megfelelő iskolai teljesítményekhez pedig elengedhetetlen. Másrészt a gyerekek életéből kimarad a *dackorszak* és a *leválási szorongás*. A nevelés a fegyelmezés, a jutalmazás és a büntetés helyett inkább a modell-követésre épít. A megfigyelt cigány családok gyermekei alsó tagozatban barátságosnak bizonyultak az oktatók szemében, ugyanakkor impulzívnak, nyugtalanak, extrovertáltak is. Felső tagozatra a kép megváltozik: a gyermekek inkább zárkózottakká, az iskola iránt motiválatlanokká és kezelhetetlenekké válnak a tanítóik szemében (Forray-Hegedűs [1998].).

A változást ezen kívül a több szerző által is említett *szerepkonfliktus* okozza. A szerepkonfliktus alatt itt az értendő, hogy a cigány gyermekeknek nincs serdülőkora. A zárt cigány közösségekben élő iskolázatlan családokban gyakran előfordul, hogy a gyerekeket 12-13 éves korukra ún. „kicsinyített felnőttkorba” lépnek, felnőtt problémákkal küszködnek (házasság, üzleti ügyek stb.), miközben próbálnak az iskolában is megfelelni. Leginkább a túlkoros, többször bukott gyerekeket terheli ez a probléma, akiket otthon már felnőttként kezelnek, az iskolában viszont gyereknek minősülnek, valamint két-három évvel fiatalabb osztálytársaikkal sem értenek szót. A gyerekek először az otthon által támasztott követelményeknek fog először megfelelni, és utána az iskolának.

A cigány családok a közösség fennmaradása érdekében egyfajta túlélésre készítik fel a gyerekeket a többségi társadalomban: a lányokat az asszony és anya szerepére, ők lesznek, akik összefogják a közösség többi tagját. A fiúkat eszesnek, ügyesnek, rámenősnek kell lenniük. A történelem során megismétlődő üldöztetések, a hatóságok zaklatása megkövetelte a férfiktól, hogy ravasz és gyors döntéseket hozzanak a közösség érdekében. Ezt mintegy átörököztették a fiatalabb generációkra, és hasonlóan nevelik őket ma is. A fiatal cigány gyermekek sok esetben túl korán válnak kenyérkeresővé, miközben a nem cigány gyermekek még gyerekkorukat élik, roma kortársaik már felnőtt gondokkal küszködnek.

Amennyiben az iskolák a cigány gyerekek sajátos szocio-kultúráját nem veszik figyelembe, akkor az ilyen szegregált környezetből érkező gyermekek oktatása eredménytelen lesz.

1.2 Nyelvi hátrány

Kutatási adatok szerint, hazánkban a cigány kisebbség mintegy 70%-ának magyar, 20%-ának cigány és 7-8%-ának a román nyelv archaikus változata, a beás az anyanyelve. Az idő előrehaladtával a gyakorlat azt igazolja, hogy a nem magyar anyanyelvűek száma fokozatosan csökken, de még így is a romák valamivel kevesebb, mint egy harmadának az első otthon elsajátított nyelve nem a magyar (Babusik [2002].). A kétnyelvűség esetükben az iskolai sikeresség szempontjából hátránynak tekinthető.

Az általános iskolában két olyan időszak van, amikor a nem magyar anyanyelvű cigány diákok nyelvi hátrányai leginkább érzékelhetők. Az egyik az iskola első két éve, amikor a gyerekeknek nyelvi dominanciaváltáson kell átmenniük. A másik az alsó és felső tagozat közti váltás, amikor a belépő szaktantárgyak terminológiájának elsajátítása a kidolgozott nyelvi kód szókészletének elsajátítását követeli meg tőle. Ez alól az iskolázott, jobb körülmények közt élő cigány szülők gyermekei kivételt képeznek, mert megkapják azokat a készségfejlesztő tárgyi feltételeket, amelyeket a nem cigány gyermekek többsége is megkap. Több szakember szerint a nyelvi hátrány leküzdésében a könyveknek kiemelkedő szerepük van. A könyv hiánya előfordul a nem szeparált környezetben élő cigány családok esetében, de a nem cigányok körében is egyre nagyobb probléma. (Forray-Hegedűs [1998].)

„A kisebbségi jogok érvényesülése, tehát a saját nyelv és kultúra tanulásához való hozzáférés lehetősége nem egyformán érinti a különböző magyarországi cigány csoportokat. Ez a probléma természetesen lényegesen kisebb súlyú a Magyarországon többségben levő magyar anyanyelvű (romungro) családok esetében, mint a cigány vagy beás anyanyelvű cigány gyermekek esetében. Az úgynevezett felzárkóztató programok kisebbségi kulturális tartalma nem igazán színvonalas, a cigány nyelv oktatásának feltételei pedig szinte mindenhol hiányoznak” (Czachesz – Radó [2009].).

A mai cigány szülők többsége ugyanolyan, vagy nagyon hasonló környezetben nőtt fel, mint most gyermekeik. Beleszülettek egy periférián élő, roma közösségbe, ami meghatározta iskoláztatásukat, életútjukat. Ebből az életformából a kitörés nagyon nehéz. Az itt született gyermekek otthon általában nem tanulják meg helyesen a magyar nyelvet, mivel a szülők is „rosszul beszélnek” a nyelvet. A berögzült hibák egyértelműen hátrányt jelentenek az iskolába kerülő nebulók számára és nagyon nehéz a későbbiekben korrigálni.

A nyelvi hátrány megszüntetése akkor lehet eredményes, ha az óvoda erre felkészült szakembereket alkalmaz, a gyermekek iskolakezdésig rendszeresen járnak óvodába, amely felvállalja, és nem kirekeszti őket.

A cigány nyelven történő oktatás már többször is felmerült ötletként, azonban cigány nyelvű tankönyvek alig-alig jelentek meg és mindemellett nagyon kevés a nyelvet beszélő pedagógus.

1.3 Óvodai nevelés:

Az óvoda egyik primer funkciója az ismeretek, szocializációs sémák, készségek átadása, a magyar nyelv begyakoroltatása és az iskolára való teljes körű felkészítés. „Tudományosan igazolt tény, hogy a kora gyermekkori életszakaszban történtek alapvetően meghatározzák a későbbi életlehetőségeket: többek között az iskolai sikerességet, a beilleszkedés, a szocializáció esélyeit és a munkaerő-piaci kilátásokat. A háromtól hét éves korig terjedő óvodáskor tehát, mint a korai tanulási élmények egyik legfontosabb időszaka jelentős hatást gyakorol a gyerekek későbbi fejlődésére” (Dr. Kállai [2011] 3-4. old.).

Az óvoda mindemellett a szülőket is rendszerességre készíti: pontosan időre vinni a gyermeket, ellátni szükséges felszerelésekkel, felkészülni a másnapi óvodai foglalkozásra, ünnepségre, stb. Ezzel az óvoda segít kiegyenlíteni azon hiányosságokat, amelyek a roma gyerekek szocializációs másságából származnak, megkönnyítve így az iskolai beilleszkedést. A cigány gyermekek többsége azonban nem jár rendszeresen óvodába, az ötéves kort betöltött cigány gyerekek 11%-a nem jár iskola-előkészítőbe sem. Mester Zsuzsa szerint, a roma gyermekek közül egyre többen járnak óvodába, de az iskolai eredmények mutatnak szignifikáns javulást, mert nem cél, hogy a cigány gyerekek három évig vegyenek részt az óvodai képzésben. Ugyanakkor csak 3-4 év alatt lehet megszerezni azt a tudást, amellyel az iskolai tanulást sikeresen el lehet kezdeni (Mester [1998].)

A cigány gyermekek óvodából történő kimaradásnak számos oka van, ezek lehetnek: a szülők nem tartják fontosnak az óvodát, az anyuka úgyis otthon van és tud a gyerekre vigyázni. Az sem ritka eset, hogy az intézményben helyhiányra hivatkoznak (főleg kisebb településeken), az óvoda túl messze van a lakóhelytől, stb. Főleg az ország észak-keleti részein gyakran előfordul, hogy a szülők pénzhiány mellett nem tudják fedezni az óvodai költségeket. (Loss [2001].)

A hagyományos cigány közösségekben élő szülők egy része fölöslegesnek tartja gyermeke óvodába járatását. Emellett féltik a gyereket, mert az óvoda abban az életkorban veszi ki a családból, amikor a hagyományos roma felfogás szerint a gyereknevelés a család dolga. Mivel a roma gyerekek otthon kötöttségek nélkül, szabadon játszhatnak, óvodába kerülésük nagy

törést jelent számukra. Az óvodai világot idegennek élik meg, sorozatos kudarcok érik őket, általában rosszul érzik magukat, gyakran betegeskednek, ezért aztán egyáltalán nem, avagy rendszertelenül járnak óvodába.

A felsorolt tények értelmében olyan óvodai légkört kell kialakítani, ahová a cigány gyermekek szívesen járnak. A pedagógusokat fel kell készíteni a gyerekek szocio-kulturális másságának megismerésére és elfogadására. Ilyen óvoda a csepeli Kovács Zoltán Alapítványi Óvoda, amelyet a későbbiekben részletesen bemutatok.

1.4 Lakásviszonyok

A korábban csaknem általánosan rossz lakáshelyzet mára átalakult és változatosabbá vált. Vannak családok, akik még ma is putriszerű tákolmányokban élnek a létminimum alatt, és akadnak olyanok, akik a település átlagánál jobb minőségű házakban laknak. Általánosságban elmondható, hogy a cigány lakosság még mindig rosszabb minőségű lakásviszonyokkal rendelkezik, mint a többségi társadalom.

A földrajzi elhelyezkedés szerint a cigány lakosság körében az ország észak-keleti megyéiben rosszabb, míg a budapesti és nyugati országrészen jobb lakáskörülmények figyelhetők meg. „A magyarországi cigányok közel fele (44,7%) él elkülönülten, ezen belül a jelentősebb hányad telep vagy gettószerű körülmények között; a roma népesség mintegy hatszázezres létszámát figyelembe véve, összesen közel 167 000 fő él gettósodottan. Vegyes lakókörnyezetben, lakhatási szempontból asszimiláltan él a romák ugyancsak közel fele (47,3%), míg a lakóhelyi szempontból teljes beolvadást jelentő környezetben elenyésző arányuk (4,1%).” (Babusik [2005] 39-40. old..)

Az elmúlt rendszer egyik vívmánya volt a „CS” lakások építése, lerombolták a cigánytelepeket és kedvezményes hitellel csökkentett komfort-fokozatú házakat építettek. Ez a telepi kalyibákhoz képest előrelépést jelentett, ugyanakkor a cigányok szegregációját tovább konzerválta, mert ezek a lakások egybefüggően épültek, új cigány utcákat létrehozva. (Havas-Kemény [1995].)

A „roma negyedek” az adott települések lakásainak átlagánál gyengébb minőségűek, infrastruktúrában is rosszabbak. A házak általában a települések peremén találhatók. A nagyvárosokban már szórta az elhelyezkedésük, sokszor a centrumban vannak, pl. Budapesten: VII., VIII. és IX. kerületekben. A roma kisebbség lakta házak, illetve lakások Csepelen a „Cservenkán” illetve a kerület peremén találhatók.

A családok 60%-ának területi elhelyezkedését még ma is erőteljes lakóhelyi szegregáció határozza meg; a lakások rosszul felszereltek. Az ilyen szegregált környezetbe születő gyerekek iskolai aspirációi meglehetősen rosszak, igen nagy hányaduk az iskolai képzést is szegregált cigány osztályokban kapja.

1.5 Foglalkoztatottság és a szülők anyagi helyzete

A rendszerváltást követő években cigány családok ezrei kerültek teljes létbizonytalanságba. A stabilizáció, a piacgazdaságba való átmentet nyertesekre és vesztesekre osztotta az ország társadalmát a versenyképesség alacsony, illetve magas szerveződési szintje alapján. A cigányság, területi elhelyezkedése, kultúrája, életminősége, iskolázottsága, szociális környezete és integrációs lehetőségei miatt a vesztesek között találta magát (Apró [2002].).

A 70-es években a munkaképes cigány férfiak 85-90%-a és a nőknek 30%-a rendelkezett állandó munkaviszonnyal, tíz év leforgása alatt a nők több mint fele dolgozott. A '90-es évek elején a romák között 24,2% volt a foglalkoztatottak aránya, a munkaképes korú férfiak 69,4%-a volt munkanélküli. A nők 83%-a nem dolgozott munkahelyen, 33,8%-a volt munkanélküli. További statisztikai adatok szerint: a cigány családok 71%-ában egyik szülőnek sem volt kereső foglalkozása, 24%-uknál az egyik szülő volt aktív kereső és mindössze 5%--ukban dolgozott mindkét szülő. A nyolc általánost nem végzett férfiak 90%-ának, a nőknek 96%-ának nem volt kereső foglalkozása. (Havas-Kemény-Liskó [2002].)

A rendszerváltás előtt az alacsony képzettséggel rendelkező emberek foglalkoztatása is kötelező volt, természetesen a gépesítések következtében először a segédmunkásokat bocsátották el tömegesen, akiknek nagy részét a cigány kisebbség tette ki.

A szociális hátrányok jelentősen hozzájárulnak az iskolai sikertelenséghez: a családok nem képesek az iskola költségeit állni, a zsúfoltság és kedvezőtlen lakásviszonyok miatt szinte lehetetlenné válik az otthoni tanulás (Csongor [1999].). A rossz szociális helyzet és az iskolai teljesítmény összefüggését Csongor Anna vizsgálatai erősítik meg. Mindezek a tényezők rámutatnak arra, hogy a cigányság problémáit nem választhatjuk külön egymástól: mivel egymást erősítik, egymásból táplálkoznak, valamennyire megoldást kell találni.

II. Szegregáció az oktatásban

Az imént felsorolt okok miatt a roma tanulók nagy része sikertelen az általános iskolában, magas közöttük a hiányzók, az évismétlők illetve a lemorzsolódók aránya. A cigány diákok sikertelenségének egyik lehetséges következménye a hátrányos megkülönböztetés. Ez alatt minden olyan jelenség értendő, amikor az oktatási intézmény nem segít kiegyenlíteni a diákok kisebbségi helyzetéből fakadó hátrányokat. Az inadekvát oktatásszervezési megoldások mellé soroljuk még a szegregációt, az oktatási rendszer esély-egyenlőtlenséget korlátozó sajátosságait és a hátrányos pedagógiai gyakorlatokat.

2.1 Az iskolarendszeren belüli szegregáció

Az 1993-94-es adatok szerint a cigány diákok aránya 7,2% volt a közoktatásban (Havas-Kemény-Kertesi [1998]). A romák település-földrajzi elhelyezkedése, illetve az egyes településeken belüli szegregációjuk következtében a roma tanulók aránya az egyes régiókban jelentősen eltér az átlagtól: 42%-uk olyan iskolába járt, ahol arányuk meghaladta a 22%-ot, amely az évek során csak növekedett. Radó Péter szerint az iskolarendszeren belüli szegregációnak három oka van (Radó [1997].):

1. a többségi társadalom előítéletessége miatt a cigány tanulók számának növekedése a nem cigány tanulók más iskolákba való átíratását váltja ki
2. a magasan kvalifikált nem cigány lakosság jobb migrációs lehetőségei a romák arányának növekedéséhez vezetnek (különösen azokon a településeken, ahol a munkanélküliség magas)
3. a cigányság elsősorban a városi gettókba települ, így ezekben a kerületekben is nő a romák aránya (leginkább a belvárosokban)

Az ún. „elcigányosodott” oktatási intézmények leginkább az északkeleti megyékben (Borsod, Nógrád, Szabolcs-Szatmár) találhatók. Ezen iskolákat olyan önkormányzatok tartják fenn, amelyek nem rendelkeznek elég jövedelemmel a színvonalasabb oktatás megvalósításához (Babusik [2002].).

2.2 Az iskolán belüli szegregáció

A homogén osztályok létrejötte az 1961-es párthatározathoz köthető (Kemény [2007].). A szegregált osztályok a felzárkóztatás céljából születtek. Ezek az osztályok még ma is léteznek, és bár a szándék jó volt, mégsem vált be. Sok iskola a szelekció eszközeként tagozatokat indít, ahová a cigány tanulók az esetek többségében nem férnek be (anyagi helyzet, egyéb okok), így a többségük párhuzamos, csökkentett tantervű osztályba kerül.

A pénzügyi támogatás és a megfelelő felkészültség hiányában - számos iskolában alkalmaznak olyan eszközöket, amelyek sok esetben növelik, vagy konzerválják a cigány diákok hátrányait. „Az iskolán belüli szegregációnak különböző fokozatai figyelhetők meg az osztálytermeken belüli szétültetéstől a csökkentett értékű oktatáson át a cigány tanulótól való megszabadulásig” (Babusik [2002] 41-42. old.). Loss és Csorba említést tesznek arról, hogy egyre több iskola ajánlja fel a roma tanulóknak a magántanulói státuszt. Egyrészt azért történik ez, mert a pedagógusoknak nincs energiájuk a cigány tanulók felzárkóztatására, avagy képességük sincs meg rá. Az iskolán belüli szegregáció két legelterjedtebb formája a homogén cigány osztályok működtetése illetve a fogyatékosok iskolái (Loss [2001].).

A homogén cigányosztályokat az 1961-es párthatározat hozta létre átmeneti jelleggel, a döntés hátterében a jó szándék állt, a szegregált osztályok ugyanis a felzárkóztatás célját szolgálták volna (Forray-Hegedűs [1998].). Bár mára már kevesebb ilyen osztály indul, még mindig léteznek. Az eredeti terv sajnos nem vált be, mivel az ide kerülő gyermekek nem képesek behozni lemaradásukat. Ez leginkább a felső tagozatban válik nyilvánvalóvá, amikor visszakerülnek a normál osztályokba, ahol még a homogén osztályok jó tanulói is kudarcot vallanak. Csongor Anna vizsgálatai alapján az ilyen osztályokba járó gyermekek eredményei riasztóak: magyarból és matematikából az egyes és kettes év végi osztályzatú tanulók aránya minkét tárgyból meghaladta az 50%-ot (Csongor [1991].). A kutatás évében, 1991-ben a gyermekek 17%-a megbukott. „Az ilyen osztályokba nagyon nehéz tanárt találni, ezért sokszor csak formálisan működnek”- nyilatkozta Csongor Anna. „Az osztatlan cigány osztályok, amelyek a minimál-követelményű oktatás intézményei lettek, s amelyekben a

gyermek a felzárkózás helyett csak tovább növelték a többséghez viszonyított relatív hátrányukat, kudarcra van ítélve”. (Fiáth In Babusik [2002] 43-44. old.)

A KHS 1996-97-es évkönyvében szereplő adatok alapján hazánkban több mint negyvenezer gyermek tanul eltérő tantervű iskolákban, s körül-belül 43%-uk cigány. 1997-ben a Girán és Kardos által végzett kutatások szerint a dél-dunántúli megyék fogyatékosoknak elkülönített osztályaiban a cigány tanulók aránya 67,92% volt. Radó Péter 1997-ben végzett átfogóbb vizsgálatot, amelyben 309 eltérő tantervű iskolában 41% volt a cigány gyermekek aránya. 1998-ban a roma gyerekek aránya a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a fogyatékosok részére létrehozott osztályokban elérte a 94%-ot. Mivel az össznépességen belül a fogyatékosok aránya mindössze 2-3%, valószínűtlen, hogy a romáknak csaknem fele mentálisan visszamaradott lenne (Babusik [2002]). Ezen iskolákba tehát jórészt nem fogyatékos gyermekek járnak, hanem nehezen kezelhető tanulók, akiknek közel fele roma származású diák.

A 2000-es cigányvizsgálatba bevont 192 iskolában, ahol a cigány gyermekek aránya átlagosan 40 % volt, 157 olyan osztály működött, amelyben nem volt egyetlen cigány tanuló sem, és 311 olyan, ahová csak cigány gyermekek jártak (Havas–Kemény–Liskó [2002].) A Czachesz-Radó kutatópáros által megvizsgált iskolákban durván minden hatodik osztály homogén tanulócsoport volt. Szerintük az iskolán belüli szegregáció legjellemzőbb oka az, hogy az intézmények ennek révén kísérik meg elejét venni a nem cigány tanulók elvándorlásának. Az elkülönítés egy másik, egyre nagyobb figyelmet követelő formája a cigány gyermekek gyakori átirányítása az ún. „speciális iskolákba”. A probléma súlyosságát egyben az is bizonyítja, hogy a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosa 1999-ben önálló vizsgálatot folytatott a cigány gyermekek speciális iskolai oktatásáról. (Czachesz– Radó: [2009].)

2.3 Eltérések a különböző iskolatípusok között

Fontos említést tenni arról is, hogy a különböző iskolatípusok a gyerekek lakóhelyei szerint váltakoznak. A cigányság megyék szerinti eloszlása egyenetlen, leginkább Borsod, Nógrád és Szabolcs megyében felülreprezentáltak, míg Vas, Fejér és Győr-Sopron megyében arányuk körül-belül egy tizede az észak-keleti megyékének. A roma tanulók arányában a térségi különbségeken kívül jelentős eltéréseket tapasztalhatunk településtípusonként is (Fiáth In Babusik [2002].).

Az 1996-ban készült Kertesi-Kézdi táblázat alapján elmondható, hogy a cigány gyermekek csupán 44%-a jár városi iskolákba (a nem roma tanulók 63%-a). Valamint, míg a nem roma diákok 5%-a, addig a cigányok majdnem 8%-a jár olyan iskolába, ahol a tanulók létszáma nem haladja meg a 120 főt. A kis-létszámú iskolákban tehát a cigány diákok felülreprezentáltak. A Kertesi-Kézdi-féle vizsgálat szerint az ország iskoláinak egynegyedében nincs egyetlen cigány diák sem. Mindez azért lényeges, mert azon iskolák, ahová roma gyerekek nem járnak, több dologban is eltérnek a cigány gyermekek iskoláitól.

Összességében a táblázatok alapján elmondható, hogy a cigány gyermekek iskolái rosszabbul ellátottak, mint az ország átlagos iskolái. „Azokban az iskolákban, ahová az ország általános iskolásainak több mint 40%-a jár (ahol a cigány tanulók aránya meghaladja a 22%-ot), szignifikánsan magasabb az országos átlagnál az összevont osztályok aránya, a képzés nélküli tanárok aránya, és szignifikánsan alacsonyabb a szaktanárok által megtartott órák aránya. A cigány gyermekek iskolái nagyrészt megint csak a cigányság kedvezőtlen területi elhelyezkedése miatt rosszabbak az országos átlagnál.” (Babusik, [2002] 34-38. old.).

2.4 A cigány tanulók általános iskolai eredményei

A Kertesi-Kézdi-féle felmérések alapján erős pozitív korreláció ismerhető fel egyrészt a cigány tanulók aránya, másrészt a három, vagy ennél több elégtelennel zárt félévek, az évfolyamismétlők és a saját osztályában túlkoros diákok arányai között. Minél magasabb a romák aránya az iskolákban, annál több a sok tárgyból bukott, évismétlő és túlkoros tanuló. A '70-es évektől a '90-es évekig egyre csökkent a cigány tanulók lemorzsolódása az általános iskolákban, de a '90-es évek elején még mindig több tanuló maradt ki az iskolából, mint ahány befejezte. Fiáth Titanilla szerint a magyar iskolarendszer és a cigányság egész egyszerűen nem kompatibilis, valamint egyetértve Radó Péterrel, aki szerint a cigány tanulók iskolai sikertelensége nem vezethető vissza egyetlen problémára, hanem különböző problémák egymással összefüggő sorozatáról van szó (Radó [1997]).

2.5 A cigányság továbbtanulási esélyei

A rendszerváltással a munkaerőpiacon egyre nagyobb jelentőséget kap a munkavállalók emberi tőkéje. Az egyének munkaerő-piaci értéke közvetlenül megnyilvánul a keresetek és a – 90-es évek fordulóján megjelenő – munkanélküliség alakulásában. „Az újkapitalista átalakulás legnagyobb vesztese a cigányság volt. A rendszerváltáskor mintegy 1,5 millió

ember szorult ki a munkaerőpiacról, s ez más társadalmi csoportokhoz képest aránytalanul nagyobb mértékben sújtotta a cigányokat” – fejtette ki Gázsó Ferenc (Gázsó [2009]). Az emberi tőke felhalmozásának egyik legfontosabb állomása az iskola. A hazai iskolarendszerben az érettségit adó középiskolákban és a főiskolákon vagy egyetemeken végzettek számára a többiekénél lényegesen jobb feltételei vannak a munkavállalásnak. Az érettségi önmagában is, de különösen a felsőfokú intézményekbe való továbblépés feltételeként vízválasztó a munkaerő-piaci pozíciók között.

Az alábbi táblázatban a 8 általánost végzettekhez mérjük a munkanélküliségi esélyeket és a kereseti különbségeket. Az arányok az iskolai végzettségen kívül minden egyéb tekintetben hasonló egyének közötti eltéréseket mutatják, 100-nak véve a 8 általános végzettségűek munkanélküliségi esélyét illetve keresetét.

A továbbtanulás jelentősége Magyarországon 1993-ban:

<u>Iskolai végzettség</u>	<u>Munkanélküliségi esélyek</u>	<u>Keresetek</u>
8 általános	100	100
Szakmunkásképző	69	106
Érettségi	51	118
Felsőfok	20	153

(Forrás: Kertesi [1995]: *Cigány gyerekek az iskolában, cigány felnőttek a munkaerőpiacon*, Közgazdasági Szemle, 1995/1.)

A kereseti adatokban kimutatott különbségek igen jelentősek, ám minden valószínűség szerint csak alsó becslései a valós arányoknak. A kérdezés technikája és a kereseti adatok természete ugyanis maga után vonja, hogy a magasabb kategóriákban, arányaiban kisebb keresetet figyelünk meg a valósnál (Ábrahám-Kézdi [1998].), mint az alacsonyabb kategóriákban; így minden összehasonlítás szűkebb különbségeket mutat a valósaknál. Ezen kívül a fenti adatok 1993-ból származnak, ez az az év ugyanis, amikor ki tudjuk szűrni az összes számunkra fontos összetételhatást (pl. az etnikai hovatartozás hatását). A gazdasági

növekedés várhatóan tovább növeli a keresetek közötti szakadékokat, így napjainkban és a közeljövőben a fentieknél is nagyobb különbségek a jellemzőek. (Kertesi - Kézdi, [1997].)

Kertesi Gábor által végzett felmérések szerint, míg 1973-ban a nyolcosztályos és felsőfokú végzettségűek jövedelmének eltérése csupán 35%-os volt, ez az arány 1990-re 53%-ra nőtt. A nyolcosztályos képzés és a szakmunkásképzés leértékelődött, a közép- és felsőfokú iskolázottsághoz képest (Babusik, [2002].). Bár nincsenek statisztikai adatok, amelyet alátámasztanák véleményemet, mégis a 2011-es tendenciák mind afelé mutatnak, hogy a munkaerőpiacon általában már nem elég az érettségi bizonyítvány sem, mert a legtöbb helyre nyelvismeret, és/vagy számítógépes ismeret szükséges. A szakmai tudásra pedig jó eséllyel ismét szükség lesz, mivel hazánkban bizonyos szakokon túl sok diákot tanítanak, akik friss diplomájukkal képtelenek elhelyezkedni (pl.: a jogászok).

1971-ben a cigányság 87%-a nem rendelkezett általános iskolai végzettséggel, 12%-uk fejezte be a 8 osztályt, és alig néhány százalékuk tanult tovább sikeresen. 1993-ban az iskolában egyáltalán nem járt személyek aránya 9%-ra csökkent, és 46%-uk fejezte be az általános iskolát. Ugyanakkor az érettségit és diplomát szerzettek aránya inkább csökkent (Babusik/Fiáth [1997] 18. old.). Azt a tényt, hogy a romák általános iskolai tanulmányai a '90-es évek végére javult- nem szabad sikerként elkönyvelni, mert a gazdasági fejlődés ezt az előnyt el is vette (Kertesi [1995].). Az oktatás közép- és felsőfokú kategóriájában helyzetük romlott, így a cigányság lemaradása a többségi társadalommal szemben tovább nőtt. Természetesen nem elég a 8 általános osztályt elvégezni, a továbbtanulás feltétele ugyanis, hogy azt jó eredménnyel végezzék el, lehetőleg évismétlések nélkül.

A Kertesi-féle felmérések alapján elmondható, hogy a 90-es években a cigány diákok csupán 5,9%-a szerzett általános iskolainál magasabb végzettséget- szemben a nem cigány tanulók 76,5%-ával. Így elmondható, hogy a középiskola befejezését tekintve az esélyegyenlőtlenség mértéke több mint ötvenszeres. A középiskolából felsőfokú intézménybe való továbbtanulás pontján nincs esélykülönbség roma és nem roma tanulók közt, tehát egy cigány tanulónak ötvenszer kevesebb esélye van a diploma megszerzésére, mint nem cigány társainak. Ennek a hatalmas esélykülönbségnek a legnagyobb része az érettségit adó középfokú oktatásba való belépés pontján keletkezik. Éppen ezért ismétlen újra, hogy nem mindegy az, hogy milyen eredménnyel fejezik be a gyermekek a 8 osztályt. Egy 2000-ben végzett kutatás eredményei szerint a vizsgálat mintájában szereplő hatodik osztályos cigány

tanulók negyedének tanulmányai során legalább egyszer évet kellett ismételnie (Havas–Kemény–Liskó [2001].)

2.6 A továbbtanulás ökonómiai modellje

Az emberi tőke elméletek szerint az ember azért tanul, mert ez később megtérül számára. A megtérülés nemcsak kereseti és munkanélküliségi esélyben megjelenő előnyöket jelenthet, de elég a fent bemutatott különbségekre utalnunk, hogy belássuk: tanulni pénzben is megéri. A továbbtanulási döntéskor a fiatal választhat, hogy a tanulást választja-e, vagy szerencsét próbál a munkaerőpiacon.

A tanulás hasznai természetesen nem pontosan kalkulálhatóak, a távoli jövőben jelentkező várható hasznok. A tanulás költségei ezzel szemben a jelenben és a közeljövőben, a tanulás során merülnek fel. Komponensei: közvetlen fizikai költségek, az iskolába járás: utazással, kollégiummal, tankönyvek, tanszerek vásárlásával felmerülő költségei, tandíj, valamint a munka helyett tanuló fiatal elmaradt keresete. A döntéshozó a költségek és a hasznok összevetésével dönti el, továbbtanul-e vagy nem (Babusik [2002].).

A középfokú továbbtanulási döntéseket tipikusan nem maguk a tanulók, hanem sokkal inkább szüleik, a háztartás felnőtt tagjai hozzák. (Kertesi-Kézdi [1997].).

III. Pozitív példa Csepelen: A Kovács Zoltán Alapítványi Óvoda

3.1 Interjú Debre Istvánnéval

A csepeli óvodát 1993-ban Debre Istvánné hozta létre. A kezdetekben a családjával közösen béreltek egy rossz állapotban lévő építményt, amelyet az évek során befolyó pályázati pénzekből és saját zsebből végül sikerült felújítani. Először egy osztatlan csoportot indítottak.

Jelenleg három csoportszobájuk és egy tornatermük van. A gyermeklétszám: 45 fő. Ebből 10 gyerek nem cigány.

Az intézmény elsősorban a hátrányos helyzetű és roma gyerekeknek nyújt segítséget az iskolai felkészülésben, de az óvoda vezetőjével készített mélyinterjú során kiderült, hogy többet nyújtanak ennél. A gyermekek szüleinek semmiért nem kell fizetniük, minden költséget az óvoda áll. A teljes ellátás mellett ruhát, cipőt is biztosítanak a rászoruló gyermekeknek.

Az óvoda nevét Debre Istvánné nővérének fiáról kapta, aki a Nagyidai Sztojka Fardi Cigány Módszertani Bázist vezette. Kovács Zoltán gondolata volt, hogy cigány értelmiségi emberek, közös erővel hozzanak létre egy cigány oktatási intézményt, mely az óvodától, - felmenő rendszerben – az érettségiig tart. Képezzünk sikeres, okos, önbizalommal teli utókort. Akkoriban az interjúalany a Kék Általános Iskolában tanított, és nem nagyon hajlott az ötletre. Zoltán hirtelen halála viszont mélyen érintette és elhatározta, hogy megvalósítja rokona álmát, így 1993-ban otthagyta munkahelyét és létrehozta a Kovács Zoltán Alapítványt, mely oktatással, és csakis oktatás-neveléssel foglalkozik a mai napig.

Az óvoda megalapításának külső tényezői Debre Istvánné szerint szorosan összefüggtek a rendszerváltással és annak utóhatásaival. Csepelen a rendszerváltás első áldozatai a cigányok lettek, a Csepeli Fémművekben több tízezren dolgoztak, és elsőként javarészt őket bocsátották el. Rövid idő alatt munkanélkülivé, majd lakásnélkülivé váltak, mert nem tudták fizetni a

rezsit. Öt év alatt a csepeli panel-házak "megtisztultak" a cigányoktól. Utcán, rokonoknál, bejelentett cím nélkül éltek. A gyerekeket sem az óvodák, sem az iskolák nem keresték, mert nem volt bejelentett címük. Szó szerint az utcáról szedték össze őket. A családok nagy része felbomlott, még több lett a csonka család.

Az interjúalany elmondta, hogy legnagyobb megdöbbenésére a hozzájuk került gyerekek nagy része olyan elmaradást mutatott, hogy valóban nagy esélyük lett volna a kisegítő iskola tanítványává válniuk. Erre az időre esett, hogy Magyarország iskoláskorú gyermekeinek 5 %-a kisegítő iskolás volt. Sehol a világon nem volt ilyen. Bár köztudott volt, hogy a gyerekek nem mentálisan retardáltak, csak cigányok voltak. Húzóerőnek használhatták őket, és többször annyiba került az oktatásuk az államnak, mintha normál iskolába jártak volna. A Képességvizsgálók rengeteg cigány gyereket irányítottak oda érdemtelenül. Ilyen körülmények között született meg az óvoda, melynek célja volt a családi háttér hiányainak kiküszöbölése, iskolaéretté nevelés.

Az interjú során kiderült, hogy itt sokkal többet kell tenni, mint a hagyományos óvodákban. Már az első év tapasztalatainak fényében kis létszámú csoportokat hoztak létre, és nagyon intenzív fejlesztésben részesítették a gyerekeket, hogy három év alatt behozzák hátrányaikat. Továbbá teljes térítésmentességet biztosítottak. Sok esetben a szülőket is segíteniük kellett, mert úgy jöttek hozzájuk, minden gondjukkal, hogy fel kellett vállalniuk az ő gondjaik enyhítését is (mosodát üzemeltettek nekik, közbejártak hivatalos ügyeik intézésében, stb.). Az óvodába a szülők még betegen is behozzák a gyerekeket, mert itt legalább esznek. Ezért elkülönítettek a beteg gyermekek számára szánt ápolási területet. A beteg gyerekek ott tartása hivatalosan tilos lenne. Csak azért nem tartják be az erre vonatkozó törvényt, mert a gyermekek helyzete százszor rosszabb otthon. Általában nem alszanak az óvodában, de vannak kivételes helyzetek. Mindig a szerint döntenek, hogy a gyereknek mi a legjobb.

Az óvodából kikerült gyerekeket, akik iskolások lettek, tovább kellett nevelni, tanítani. Iskola után visszajöttek az óvodába, ahol ehettek, játszhattak, tanulhattak megfelelő segítséggel. Az itt dolgozók később, ezt a tevékenységüket „tanodának” nevezték el.

Az interjúalany elmondta, hogy a mai napig ezekből a diákokból választják ki szakembereinket (óvónők, tanítók, újságírók, mérnökök, szakmunkások stb.). A 19 év alatt közel 200 gyereket iskoláztak be, akik közül egyetlen egyet sem kellett kisegítő iskolába küldeni. Húsz diákot segítettek diplomához jutni, és közel harminc diák szerzett szakmunkás bizonyítványt.

Debre Istvánné elmondása alapján a gyermeküket ide járató szülők 85-90 %-nak nincs hivatalosan bejelentett munkahelye, önálló lakása. A 10-15 %-ot azok a magyar szülők teszik

ki, akik majdnem olyan szegények, de a magas színvonalú oktatás, valamint a teljes térítésmentesség miatt ők is odahordják a gyerekeiket. Aluliskolázottak, szegények. Az óvoda nem tükrözi a kerület cigányainak összetételét, mert mintegy hiánypótlásként a legszegényebb sorban lévő gyerekeken kívánnak segíteni, és megmenteni őket a kisegítő iskoláktól. Azoknak a gyerekeknek, akiknek nincs bejelentett lakásuk, esélyük sincs óvodába járni. Az iskola sem fogadja szívesen. Hozzájuk jelenleg legalább húsz gyerek van bejelentve, azért, hogy jogosultságot szerezzen az iskolába járásra.

Az interjú során arra is fény derült, hogy itt a gyerekek indirekt módon jutnak a magyar kultúra alapjainak elsajátításához, miközben nem veszítik el a saját kulturális hagyományaikat. A gyerekek örömmel járnak ide, hamar megnyílnak, aktívak, befogadóak és így pozitív személyiséggé válnak, életkoruknak megfelelően.

Az itteni oktatás még abban is különbözik a hagyományostól, hogy a pedagógusok nem vállalnak fel a kompetencia elvnek megfelelő programot. Nem kompetenciákat fejlesztünk, hanem a régi porosz utas felfogás szerint, rengeteg verset, dramatikus-játékot, bábjátékot, táncot-zenét tanítanak. Matematikát, környezetismeret alapjait is nagyobb mértékben oktatnak, mert tudják, hogy otthon hiánycikk ez a fajta információfejlesztés. Volt olyan három éves gyerekük, aki nem tudott beszélni. Egy éven belül ő szavalta a Török és a tehenek, és az Iciri-piciri verses meséjét. Élvezte a sikert, büszke volt magára, mert mindenki boldog volt.

Az interjú során Debre Isvänné elárulta, hogy az óvoda hitvallásának az alapja, hogy roma származású pedagógusokkal dolgoznak. Nemcsak azért tartják ezt fontosnak, mert a dolgozók a magukénak érznek minden gyereket, hanem azért is, mert jól ismerik a családi attitűdöket ugyanúgy, mint a magyar gyermeknevelés attitűdjeit. Ennek a folyamatos, párhuzamos és egyidejű váltakozása hozza meg azt az eredményt, hogy a gyerekek 90 %-a nem igényel beszoktatást. Azonnal jól érzi magát, otthon van, csak lényegesen jobb és szebb körülmények között. A szülők is nyitottabbak, őszintébbek, mint máshol. Ha figyelembe vesszük, hogy Magyarországon a nemzetiségi intézmények mindig magasabb teljesítménnyel végeznek az átlagnál, akkor ez nem meglepő. Természetesen ennek is lehetnének veszélyforrásai. Az igazgató szerint itt a legjobban képzett, a feladatra legalkalmasabb emberek dolgoznak. A dolgozók között nagy a béke, szeretet, és a jó hangulat, ez egy nagy család.

Az óvoda igazgatója elmondta, hogy a legtöbb cigány szervezetet ismerik, és jó kapcsolatuk van egymással. Debre Isvtánnénak a pécsi Gandhi Gimnázium volt a minta az életében. Az iskola alapítójával, Orsós Jánossal rendszeresen látogatták egymás intézményét, és örültek egymás sikereinek. Az igazgatónő nagy veszteségként élte meg Orsós János hirtelen halálát. Azóta, az utolsó kapcsolata az iskolával az volt, hogy egy kolléganőjüket Pécssett műtötték,

felhívta a Gandhiból a pedagógusokat, akik szereztek ingyen szállást a férjnek, onnan járhatott be a kórházba. Nyelvkönyveikből mindig küldenek az óvodának, emellett Debre Istvánné sok pécsi kollégával együtt vizsgáztat a Rigó utcában. Szereti őket, még akkor is, ha sok minden megváltozott időközökben.

Az interjúalany szerint a roma gyermekek nem rendelkeznek nagyobb nyelvi deficitel, mint a velük egykorú, szegény sorból származó nem cigány gyerekek. Amennyiben a szülők iskolázatlanok, úgy származástól függetlenül, általában szegényes nyelvi kóddal bírnak, és ezt adják át gyermekeiknek is. A szókincs hiány tehát máshol is előfordul, ám gyakorlással, odafigyeléssel, sokszoros ismétléssel viszonylag gyorsan fejleszthető. A beás cigányoknál, illetve azon cigány családoknál, ahol az otthon beszélt nyelv nem a magyar, ott természetesen más a helyzet, az országban élő cigány kisebbségnek azonban ők a szűkebb rétegét jelentik. A csepeli óvodába járó gyermekek anyanyelve a magyar. A helytelen nyelvhasználat Debre Istvánné szerint azonban sok esetben jelent komoly problémát.

Amikor az alapítvány óvoda finanszírozásáról kérdeztem, az interjúalany leszögezte, hogy a kormánytól soha, semmilyen támogatást nem kaptak. Kezdetben a Soros Alapítvány segítette az óvoda működését, majd sikerült két HEFOP pályázatot is elnyerni. Később különböző pályázatokat céloztak meg, de az utóbbi négy évben nem nyertek meg egyet sem. Normatív támogatásban viszont máig részesülnek (1 millió 530e Ft.). Az óvoda megalakulását követő sorozatos sikerek után a kerület egy átfogó, nagy roma programot indított, amire rengeteg pénzt nyertek. Az akkori polgármesterrel és 30 szakemberrel kidolgoztak egy Roma Programot, amely az oktatás, munkahelyteremtés és a hagyományörzés köré csoportosult. Ezek után két évig nem láttak a pénzből semmit. Majd végül külső nyomásra, a helyi önkormányzattól végül megkapták az épületet 20 évre. Az említett Roma Program Debre Istvánné szerint mindenkinek nagy bevételt hozott, a célcsoportot leszámítva. Azért maradhattak életben, hogy a nagy bevételből a kerület valamit fel tudjon mutatni. Ennek pozitívnak mondható, hogy az új polgármesterrel jó a viszony.

Az interjú során az is kiderült, hogy az étkeztetési költségre is csak normatív támogatást kapnak az államtól, amely évi 68 000 e Ft./ gyerek. Nekik körül-belül 80-90 ezer Ft-ot kell fizetniük, mert az Önkormányzat főz rájuk, és ő 100 % + ÁFA költséggel terhelik az óvodát. Más szavakkal tehát: az Önkormányzat nem nyújt semmilyen segítséget.

Az igazgatónő úgy véli, hogy a Hoffmann Rózsához köthető új törvényeket alulról nehéz megítélni, bár azzal egyet ért, hogy túl sok a diplomás az országban, akik ifjú munkanélküliként kezdik pályafutásukat. Több szakunkásra lenne szükség. Ugyanakkor kérdéses, hogy az új törvényeknek lesz-e kifutási ideje, a túl sűrűn váltakozó politikai hatalom

az oktatásnak nem tesz jót. Új óvodákra lenne szükség, mert itt dől el az egész élet és itt a legalacsonyabb a normatív támogatás.

Az interjúalany a cigányság társadalmi felemelkedéséhez az oktatást tartja elsődlegesnek, mert szerinte nincs nagyobb bűn az emberiség életében, mint a butaság. Ezt a hazai politikusok is jól tudják, de amíg nincs elég akarat, motiváltság a helyzet javítása érdekében, illetve amíg ebből a témakörből öncélúan profitálni lehet, addig nem várható igazi változás. A roma gyilkosságok már önmagukban is felhívhatták volna a figyelmet a problémára. Ehelyett a miniszterelnöktől a következőket hallhattuk: „Menjenek dolgozni, és ne segélyekért álljanak sorba!” Az igazgatónő erre azt kérdezte, „Hova menjenek dolgozni?”, hová, amikor a többségi társadalom nagyobb része sem talál munkát, avagy külföldre megy ki dolgozni.

Az igazgatónő arra a problémára is rámutatott, hogy számos szakértőnek kinevezett képviselő profitált a különböző roma-programokból, a pénzt eltették, ugyanakkor egy cigány gyermeknek sem segítettek a mai napig és semmilyen eredményt nem tudtak felmutatni. A kormány ezeket a személyeket nem ellenőrzi, nem kéri számon, ezen pedig az interjúalany szerint mindenképpen változtatni kellene.

Az interjú során Debre Istvánné a sajtóról is beszélt, szerinte ugyanis sajnálatos, hogy a tévében sorozatosan hangoznak el olyan szavak, mint: „cigánybűnözés”- előítéletet, antiszimпатиát, sztereotípiát generálva ezzel a többségi társadalomban a romák ellen. Fontosnak tartja, hogy ezen változtassanak, több olyan műsort sugározzanak, amelyek a cigány kultúrát mutatja be (tánc, zene, irodalom, stb.), és ez által a többségi társadalomban a pozitív kép kialakítására igyekezzenek. Ne az ellentétek elmélyítése legyen a cél, hanem egymás megismerése, elfogadása és a feszültségek feloldása.

A médiával kapcsolatban a Bernáth – Messing kutatópáros a következő konklúzióra jutott: „A többségi média – kitüntetett figyelme és feltételezhető jóindulata ellenére – tudósításaival hozzájárult ahhoz, hogy a romákról a többségi társadalomban meglévő sztereotípiákat és előítéleteket megerősítse” (Bernáth-Messing [2000] 25.old.) Ez sajnos ma sincsen másképp, elég, ha a gyöngyöspatai eseményeket egy kicsit is figyelemmel követtük.

3.2 A nem cigány szülők véleménye az óvodáról

Az óvodába tett látogatásom során sikerült pár nem cigány szülővel egy rövid riportot készítenem. A szülők elmondták, miért pont ebbe az óvodába írátták be gyermekeiket. Páran

azt felelték, hogy elsősorban, mert közel van és az anyagi okok miatt, mivel itt nem kell semmiért fizetniük. Többségük nagyon rossz körülmények közt él, elvesztették állásukat, és jelenleg is munka-kereső státuszban próbálnak elhelyezkedni. Mások, az anyagi okok mellett fontosnak tartotta, hogy gyermekeiket korán az empátiára, a másság elfogadására neveljék. Nagyon szeretik az óvodát, és a gyerekek is szeretnek ide járni. A pedagógusokkal mindenki szót ért, elmondásuk szerint segítőkészek olyan problémákban is, ami hatáskörüket meghaladja.

Az egyik apuka négyszemközt bevallotta, hogy amikor először jött kislányáért az óvodába (hogy hazavigye), megijedt a roma környezettől és azonnal kivette gyermekét az intézményből. Más óvodákban azonban lánya nem érezte jól magát, nem tudott beilleszkedni, teljesen introvertált lett és szeretett volna ide visszajönni. Több hónap után az apa erőt vett magán és egyedül felkereste az igazgatónőt, arra kérve, hogy bocsásson meg neki és vegye vissza gyermeket. Ma ismét ide jár kislánya, aki azóta vidám, újra megnyílt. A megkérdezett szülők közül egyedül ez az apuka rendelkezett állandó bejelentett munkával. A szülők elégedettek az óvodával és valamennyiük szerint több, ehhez hasonló intézményre lenne szükség az országban.

3.3 Interjú Tóth Jánossal, a Csepeli Önkormányzat oktatási biztosával

Egy rövidebb interjút sikerült készítenem Tóth Jánossal, a csepeli Oktatási Ágazat vezetőjével, akinek segítségére volt Százdi Antal, a kerület tanügy-igazgatási és gyermekvédelmi ügyintézője.

Az interjú során kiderült, hogy Tóth Jánosnak kollegális, konfliktusmentes kapcsolata van a csepeli oktatási intézmények vezetőivel, szakmailag rendszeresen együttműködik velük.

A Hoffmann Rózsa által előterjesztett és életbe lépett oktatási törvénnyel (miszerint az óvoda három éves kortól kötelező) az interjúalany alapvetően egyet értett, mert úgy véli, hogy a korai évek szociális kapcsolata, annak minősége kihat a későbbi évekre is. Így a harmonikus társas kapcsolatok kialakulásában ennek az életszakasznak fontos szerepe van a személyiségfejlődésben. A törvény egészének megítélését nem fejtette ki bővebben, azonban azt elárulta, hogy a három éves kortól való óvodáztatás bizonyos társadalmi rétegek esetében különösen fontos, sőt elengedhetetlen a megfelelő integrációhoz. Ahol pedig a korai óvodáztatásra nincs szükség, ott Tóth János szerint felmentés adható és ez így van rendjén.

A tankötelezettségi korhatár két évvel való leszállításáról szóló törvényről az interjúalany következőképp nyilatkozott: Tóth János szerint a tizenhat éves tankötelezettségi kor az európai országokban szinte általános. Nem ritka az a helyzet, amikor nem szabad tizennyolc éves korig reguláris iskolában tartani az oda már nem való tanulót, mert ez számára is hátrányt jelent. Az új korhatár nem azt jelenti, hogy aki tanulni akar, az kizáródik az iskolarendszerű oktatásból. Azonban az, aki nem akar és/vagy nem tud nappali oktatásban részt venni, azt ne kötelezzük erre, „ne parkoljon az iskolában”, statisztikailag csökkentve a munkanélküliséget. Az interjúalany szerint ezek a tinédzserek jelenlétükkel nehezítik a többiek haladását is. Nem érettségizett fiatalok tömegére van szüksége az országnak, akiknek – a gyakorlat szerint – a felkészültsége, praktikus ismerete általában alacsony és nem tud mit kezdeni a munkaerő-piac velük; hanem jól képzett szakmunkásokra, termelőmunkára alkalmas képzettséggel rendelkező fiatalokra, hogy a termelésben részt vállaló nyugati multinacionális és egyéb hazai cégek ne kényszerüljenek saját iskoláikban képezni maguknak a munkaerőt.

Az oktatási biztos szerint a diplomások tömegére – jogászokra, médiásokra, politológusokra, stb.- sincs olyan mennyiségben igény, mint amennyit a különböző – nem ritkán alacsony színvonalú képzést nyújtó - intézmények kibocsátanak, és a munkaerőpiac nem tudja felszívni őket. (Legutóbb egy csepeli iskolatitkári állásra több mint 600 ember jelentkezett, köztük egy tucat jogász. Ez is mutatja a meglévő anomáliákat a szakképzés és felsőoktatás terén.)

Az interjú során kiderült az is, hogy az állam a terv szerint a jövő évtől átveszi az iskolákat. Azt, hogy be kell-e zárni iskolát, és bezár-e majd a kormányhivatal, nem kívánta megítélni, de véleménye szerint a mai helyzet szerint, erre nincs szükség.

Az interjúalany szerint a közel jövőben mindenképpen terveznek óvodai bővítéseket, és az ehhez szükséges pénzügyi forrás megteremtését célzó pályázatok benyújtása folyamatban van (pl.: Aprajafalva Óvoda: férőhelybővítés).

Tóth János az interjú során úgy nyilatkozott, hogy a csillagtelepi Kovács Zoltán Alapítványi Óvodát az önkormányzat támogatja: étkeztetéssel és esetenként külön támogatást is nyújtanak költségeik fedezésére. Közvetlen szakmai kapcsolatuk azonban nincs az intézménnyel.

Elmondása szerint vannak gondok a roma kisebbséggel, de ez nem általános. A tanulmányi teljesítményükről eképp vélekedett: ott, ahol egy-egy iskolában nagyobb számban vannak jelen, több probléma adódik, de vannak olyan intézmények, ahol nem merülnek fel velük kapcsolatban észrevételek. A szervezett integráció az óvodától kezdve beindult, az iskolákban is folyik és ez reményt ad arra, hogy idővel a meglévő, de nem radikális problémák enyhülnek, megszűnnek.

Az oktatási biztos az interjú során elárulta, hogy egyéni foglalkozással, szervezett korrepetálással, a főváros által beindított mentor rendszerrel igyekeznek segíteni a lemaradók, a hátrányos helyzetűek és halmozottan hátrányos helyzetűek felzárkóztatását.

Tóth János szerint nincs külön roma és nem roma megítélés, hiszen hivatalosan nem tudhatjuk, hogy ki roma és ki nem. Adott esetben probléma van, amit meg kell oldaniuk, és az ágazat egésze arra törekszik, hogy mindenféle hátrányt megszüntessenek, akinek speciális segítségre van szüksége, azt haladéktalanul megkapja, függetlenül attól, hogy romának tűnik-e vagy sem.

A jövőről az ágazatvezető elmondta, hogy mivel az iskolák a tervek szerint állami kezelésbe kerülnek, az óvodák feltehetően a szociális ágazathoz tartoznak majd januártól, a közművelődés elkerült az ágazattól a sporttal és az ifjúság ügyeivel együtt, így nagyon nincs mire tervezzenek- amilyen feladatot kapnak, ha kapnak, elvégezik, mint tették eddig is.

3. 4 Összefoglalás

A csepeli alapítvány óvoda pozitív példát állít a cigányság oktatásbeli helyzetén javítani kívánó szakemberek és egész társadalmunk számára, ugyanakkor sajnálatos, hogy jelenleg ez az egyetlen 'nemzetiséginek' mondható óvoda az országban. Szükség lenne ehhez hasonló intézményekre, éppúgy, mint a pécsi Ghandi Gimnáziumhoz hasonló iskolákra is. A Debre Isvánnéval készített interjú során kiderült, hogy a költségek nagy részét még mindig családja finanszírozza. Semmilyen kedvezményben nem részesülnek, még az étkeztetést illetően sem. Ígéreteket persze már rengeteget kaptak, szavak helyett azonban - itt is - tettekre van szükség.

Szerettem volna az összes szülővel egy átfogóbb, mélyebb interjút készíteni, de sajnos idő hiányában erre nem jutott már lehetőségem.

A Tóth Jánossal folytatott interjút is csak e-mailben tudtam elkészíteni, és nagyon örültem, hogy így is vállalta. Ebben az interjúban megfigyelhető annak a jelenségnek a tipikus példája, amikor a „diszkrimináció visszaüt”. Ez alatt azt értem, hogy bár sok esetben a cigány kisebbséget negatív diszkriminációban részesítik, itt az oktatási biztos pont ennek ellentettjére hivatkozik, amikor azt mondja „nincs roma és nem roma, csak hátrányos helyzetű gyerek van”. Tehát azt állítja, hogy nem tehet pozitív megkülönböztetést alkalmazni, hiszen „hivatalosan nem tudhatják ki roma és nem roma”. Az oktatási biztosnak az erre a kérdésre adott válasza elgondolkasztó volt. A rászoruló cigány diákok szociális támogatásával Fiáth szerint csak úgy lehetne foglalkozni, ha megegyezés születne az iskolai étkeztetés,

tanszersegély, napközi felügyelet stb. feltételeiről. A társadalmi és gazdasági szempontból hátrányos helyzetű cigány tanulóknak egyfajta pozitív diszkriminációra volna szüksége. Ezzel ellentmond Szegál Borisz, aki szerint ez a fajta pozitív megkülönböztetés csak megerősíteni a cigány fiatal elszigeteltségét a társadalomban, illetve hozzájárulna a társadalommal szembeni adakozó elvárások kialakulásában (Babusik [2002].)

IV. Konklúzió

José Eugenio Abajo Alcalde, „*Cigány gyerekek az iskolában*” című munkáját olvasva megállapítottam, hogy rengeteg párhuzam vonható a spanyol és az itthon kialakult helyzettel. A magyar társadalomról is elmondható, hogy antagonisztikus és versenyképtelen elveken alapul, hiszen egyrészt ott állnak az emberi jogok humanista elvei: az egyenlőség, a szolidaritás, a szabadság, másrészt a versenyképesség közgazdasági dogmája, amely hierarchizál és kirekeszt. Ez a szerkezeti ellentmondás szegregációhoz vezet, feszültségeket és bizalomhiányt szül. Az oktatási rendszer szintén egymást kizáró, ellentmondásos elveken alapszik. A cigány gyermekek iskoláztatása visszatükrözi a társadalmi és oktatásbeli ellentmondásokat, és gyakran újratermeli a kirekesztő mechanizmusokat. Kritikus szemléletű, elemzésre és reflexióra épülő nevelést kell nyújtani a jövő generációinak, hogy túlléphessenek a szövegek passzív olvasásán, a hírek passzív tudomásul vételén. Alcaldéval egyet értve, empátiára, toleranciára, megismerni akarásra kell nevelnünk. (Alcalde [2008] 291-305.old.).

Szociológiai tény, hogy rétegződés nélküli társadalom nem létezik. Elmondható, hogy a cigányságot sújtó egyenlőtlenség intézményesített módon van jelen életünkben (Antal [2008].). A kialakult helyzetet azonban nem kell elfogadjuk, nem szabad hagyni, hogy a már meglévő, rossz társadalmi beidegződések tovább konzerválódjanak. Csökkenteni kellene a családi szocializációból származó hátrányokat. Javítani a rossz szociális helyzeten, az iskolák közti minőségi különbségeket pedig enyhíteni.

Mivel az iskolát a cigány gyermekek általában később kezdik, és korábban fejezik be, vagy hagyják ott, mint társaik, ezért az óvodának szerepe még inkább felerősödik. Szükség van arra is, hogy a szülő elismerje az iskola előkészítő képzés, illetve a több éves óvodai nevelés fontosságát és ő is motiválja, segítse gyermekét.

Az 1990-es években a cigány tanulókkal kapcsolatos problémák kezelésére több oktatáspolitikai kezdeményezés is született, azonban a megvalósuló iskolai programok nagy része nem volt hatékony (azért sem, mert nem voltak be szociológusokat, oktatás-kutatókat).

Fiáth szerint szükség volna a modellértékű, csak cigány tanulók számára létrehozott módszerek legalább egy részének beépítésére a magyar közoktatásba.

Egy másik hazai nagy probléma, hogy a politikusok igyekeznek elhatárolni magukat a tudósoktól. Havas Gábor erről a következőképp nyilatkozott: „Olyannyira nem hajlandók megismerni az adatokat, tényeket, hogy komoly döntéshozók beszélnek elképesztő dolgokat. A minap Balog Zoltán nyilatkozta a Ma Reggelben, hogy a cigány gyermekek fele nem végzi el az általános iskolát. Már 1993-ban kimutattuk, hogy 74 százalékuk befejezte az általánost, 2003-ban már 80 százalék fölött volt ez az arány, és azóta tovább nőtt...” (Havas [2011].). Az ország legnagyobb problémája az alacsony foglalkoztatottság, ami visszavezethető az alacsony iskolázottságra. Ha ebben nincs előrelépés, sőt tovább romlik a helyzet, akkor csak erősödnek a sztereotípiák.

A politikusok segítségére nagy szükség van, mert nem elég az oktatási szektort átalakítani, ahogyan azt Gázsó Ferenc is említette, rendszerkorrekcióra van szükség, hogy a szegényebb rétegek felemelkedhessenek (Gázsó [2009].).

A Babusik Ferenc által végzett szociális-gazdasági státusz elemzéséből levont következtetés alapján elmondható, hogy a cigányság a munkával megszerezhető jövedelmek emelésében érdekeltek. A szociális és egyéb támogatások soha nem fedezik a kieső munkajövedelmeket. A szegénységet a támogatások tehát alig csökkentik (Babusik [2005].). Munkahelyeket kellene tehát teremteni.

A munkahelyteremtés illetve az oktatási reformok mellett szükség van minél több cigány nyelveken beszélő pedagógusra is, akik a nyelvi problémákkal küszködő gyerekeket hatékonyan fel tudják zárkóztatni a többiekhez. A sztereotípiák leküzdésére pedig a cigány értelmiségi réteg kibővítése, iskolai eredményeik fellendítése, sikeressé tétele és ez által a munkapiaci, gazdasági helyzetük javítása révén kerülhet sor.

Irodalomjegyzék:

A Kisebbségi Ombudsman Jelentése [1999]: *A cigány gyermekek speciális iskolai oktatásáról folytatott vizsgálata tárgyában*, szerk.: AÁRY-TAMÁS Lajos, Budapest

ALCALDE José Eugenio Abajo [2008]: *Cigány gyerekek az iskolában*, ford.: Papp Attila, Kiadó: Nyitott Könyvműhely, Budapest

APRÓ Antal Zoltán [2002]: *Szegregáció – Munkaerőpiac – Foglalkoztatási esélyegyenlőség*, Pécsi Tudományegyetem Romológia Tanszék, felelős kiadó: Forray R. Katalin, Cigány tanulmányok/7, Pécs

ÁBRAHÁM Árpád, KÉZDI Gábor [1998]: *Kereseti egyenlőtlenségek Magyarországon, 1972-1996*, MTA KTI Műhelytanulmányok, Budapest

BABUSIK Ferenc [2002]: *A romák esélyei Magyarországon*, Kávé Kiadó, Delphoi Consulting

BABUSIK Ferenc [2005]: *Az esélyegyenlőség korlátai Magyarországon*, L'Harmattan Kiadó, Budapest

BERNÁTH Gábor, MESSING Vera [2000]: *A magyarországi média és egy interetnikussá váló szociális konfliktus: a székesfehérvári gettóügy nyilvánossága a többségi és a roma médiában*, In.: *Cigánynak születni* [2000]: szerkesztette: HORVÁTH Ágota, LANDAU Edit, SZALAI Júlia, Aktív Társadalom Alapítvány, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest

CSONGOR Anna [1991]: *Szegregáció az általános iskolákban. Cigány osztályok Magyarországon*, Oktatókutató Intézet, Budapest

CSONGOR Anna - SZUHAY Péter [1992]: *Cigány kultúra, cigánykutatások*. In: Buksz. (4). 1992. 2. pp. 235-245.

FORRAY R. Katalin: *Cigány gyerekek szociológiája*; Aula könyvkiadó, Budapest, 1988

FORRAY R. Katalin, HEGEDŰS T. András [1998]: *Cigány gyermekek szocializációja*, Aula Könyvkiadó, Budapest

HAVAS Gábor, KEMÉNY István és KERTESI Gábor [1998]: *A relatív cigány a klasszifikációs küzdőtéren*, Kritika/ márciusi szám, Budapest

HAVAS Gábor, KEMÉNY István, LISKÓ Ilona [2002]: *Cigány gyerekek az általános iskolában*, OKI Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest

HEGYESINÉ ORSÓS Éva [2001]: *A Budapest-Csepel Önkormányzata területén élő cigány származású emberek helyzete*, javaslatok élethelyzetük javítása érdekében, In: Budapest-Csepel Önkormányzata Alpolgármester: Javaslat a kerület romaprogramjára, készítette: Becsei Dénes ágazatvezető és Lombos Antal ágazatvezető, Budapest (1111LA3.DOC)

KERTESI Gábor [1995]: *Cigány gyerekek az iskolában, cigány felnőttek a munkaerőpiacon*, Közgazdasági Szemle, 1995/1.

KERTESI Gábor, KÉZDI Gábor [1997]: *A roma fiatalok továbbtanulása*, Társi, Budapest

KERTESI Gábor, KÉZDI Gábor [2010]: *Iskolázatlan szülők gyermekei és roma fiatalok a középiskolában*, TPUBL-A-926, tanulmány, 2010. X. 19.

LOSS Sándor [2001]: *Egy csapásra- Cigány gyerekek útja a kisegítő iskolába*, Beszélő, 2001/ január

Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből [1998], szerk.: KOVALCSIK Katalin, CSONGOR Anna és BÓDI Zsuzsanna; Felelős kiadó: az Iskolafejlesztési Alapítvány Kuratóriumának elnöke, BTF-IFA-MKM

RADÓ Péter [1995]: *A cigányság oktatásának fejlesztése*, In. Iskolakultúra, 1995/24. sz., Veszprém

Internetes források:

CS. CZACHESZ Erzsébet – RADÓ Péter [2009]: *Oktatási egyenlőtlenségek és speciális igények*; Budapest:

<http://www.ofi.hu/tudastar/jelentes-magyar/9-oktatasi-090617>

Lekérdezve: 2012-03-18

Dr. BALLA Gábor Tamás [1995]: *Nevelés és szocializáció*; Gödöllő:

<http://marssoniella.uw.hu/nevszoci.pdf>

Lekérdezve: 2012-03-22

DR. KÁLLAI Ernő [2011]: *Jelentés a nemzeti és etnikai kisebbségi óvodai nevelés helyzetéről*; Budapest:

<http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/205104474.pdf>

Lekérdezve: 2012-03-24

GAZSÓ Ferenc [2009]: *Szavak helyett tettek kellene*, MTA konferencia, Budapest

http://www2.mta.hu/index.php?id=634&no_cache=1&backPid=646&begin_at=20&pS=1254348000&pL=2681999&arc=1&tt_news=120124&cHash=d599b8f0b0

Lekérdezve: 2012-03-19

HAVAS Gábor [2011]: *A cigánygettó megvalósult*

http://fn.hir24.hu/itthon/2011/04/19/havas_ciganygetto_megvalosult

Lekérdezve: 2012-03-21

HAVAS Gábor, KEMÉNY István [1995]: *A magyarországi romákról*

<http://www.mtapti.hu/mszt/19953/havas.htm>

Lekérdezve: 2012-03-19

KEMÉNY István [2007]: *A romák és az iskola*, Beszélő, 6. évf./1. szám

<http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-rom%C3%A1k-%C3%A9s-az-iskola>

Lekérdezve: 2012-03-16

LOSS Sándor [2001]: *Egy csapásra*; Budapest, 2001:

<http://beszelo.c3.hu/01/01/08loss.htm>

Lekérdezve: 2012-03-20

MESTER Zsuzsa [1998]: *A magyar oktatás „problémavilága”*, Budapest:

<http://www.amarodrom.hu/archivum/99/1/1.htm>

Lekérdezve: 2012-03-20

RADÓ Péter [1995]: *A cigányság oktatásának fejlesztése*, In. *Educatio* 1997/1 sz.

<http://epa.oszk.hu/01500/01551/00011/pdf/214.pdf>

Lekérdezve: 2012-03-19

RADÓ Péter [2009]: *Esélyegyenlőség és oktatáspolitikai*

<http://www.ofi.hu/tudastar/eselyegyenloseg-090617>

Lekérdezve: 2012-03-22

Szociális Gondozó – Szakmai Fogalomtár

<http://szocialis-gondozo.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=688641>.

Lekérdezve: 2012-03-22

Társadalomtudomány szótár

<http://tarstudszoatar.adatbank.transindex.ro/?szo=79>

Lekérdezve: 2012-03-19